

Gelenek ve Modernitenin Sarkacında Bir Gerilim Noktası Olarak Aileyi Doğru Yere Oturtmak

İnsanlık tarihinin en köklü ve evrensel kurumlarından biri olan aile; toplumun mihenk taşı olmasının yanı sıra birleştirici ve bütünlendirici bir değerdir. Mahremiyetin ve ahlaki değerlerin korunduğu bir kale, dünyevi karmaşadan kaçılan bir huzur adası gibidir. Tarih sahnesine çıktığı günden bu yana toplumsal değişimlere direnmek yerine onlara uyum sağlayan bu kurum, kimi zaman değişimin taşıyıcısı, kimi zaman da bir kurumun boğuculuğunun en yoğun hissedildiği alan olmuştur. Tarihin gelenekselden moderne ve post-moderne akışında aile, değişimin tüm renkleriyle yüzleşmiştir. **Geleneksel toplumlarda nikâh, kan bağı ve normlar etrafında şekillenen bu yapı; “katı olan her şeyin buharlaştığı” modern zamanlarda, ortak yaşam ve duygusal bağların ön plana çıktığı daha esnek bir forma evrilmiş ve hatta akışkan bir hal almıştır.** Ancak bu dönüşüm aileyi izole etmemiş; aksine din, siyaset, ekonomi ve toplum gibi kurumlarla etkileşimi daha da görünür hale gelmiştir. Nitekim Müslüman toplumlarda aile, bu etkileşim ağının içinde, dinî ilkelerle beslenen merkezi konumunu pekiştirerek varlığını sürdürmektedir.

Bu yazı, modernitenin gölgesinde şu kritik soruların peşine düşmektedir: Aile etrafındaki gerilimler nasıl aşılabilir? Doğurganlık oranlarındaki küresel

ve trajik düşüş, ‘kutsal bir sığınak’ olan aileyi nasıl etkileyecek? Adem’in Cennet’ten kovulması misali, kutsal aile ocağımız, dünyamızdan kovulacak mı? Gelenek ile modernliğin sarkacında aile, bir uzlaşma zemini mi yoksa bir çatışma noktası mıdır? Ve en önemlisi; modernleşen Türkiye’de aile, tam olarak nereye konumlanmalıdır? Elinizdeki metin, bu sorulara yönelik bir anlama ve çözümleme çabasıdır.

Modernite, Aile Kurumunu Buharlaştırıyor mu?

Öncelikle aile kurumu; üyeleri arasında güçlü bağlar ve karşılıklı yükümlülüklerle beslenen, içtimai hayatın en yoğun ilişki ağlarından birini oluşturmaktadır. Biyolojik akrabalık, evlilik ya da hukuki düzenlemeler aracılığıyla birbirine bağlanan şahıs/shahsiyetlerden meydana gelen bu yapı, mahremiyet temelinde kurulan ilişkiler sayesinde tarihin inişli çıkışlı yolculuğu boyunca varlığını sürdürmeyi ve etkisini korumayı başarmıştır. Değişen toplumsal koşullara uyum sağlayabilme kapasitesi oldukça yüksektir. İçinde yaşadığımız dünyada ortaya çıkan farklı aile biçimleri, bu adaptasyon ve uyum kabiliyetinin göstergesidir. Dünyanın ve Türkiye’nin yaşamış olduğu ve anlamakta zorlandığımız hızlı dönüşüm, aileyi son derece esnek ve dinamik bir toplumsal birim hâline getirmektedir.

Bu çerçevede aileyi oluşturan kişi/şahsiyetler, bu-
lundukları toplumsal konum doğrultusunda bir-
birlerini karşılıklı biçimde etkilerken ortak değer-
ler ve anlamlar üretmekte; ekonomik ve toplumsal
rolleri aile yapısının gerektirdiği şekilde paylaş-
makta, sürdürmekte ve tarihin akışına müdahale
etmektedir. Bu yönüyle aile, ortak bir kültürün
üretildiği ve üretilen kültürün geleceğe aktarıldığı
temel bir toplumsal yapı olarak işlev görmektedir.
Bu bağlamda geleneğin ve modernliğin sarkacın-
da ailenin önemi daha da artmaktadır. Bu 'kutsal
sığınak'; nesillerin devamı, çocukların yetiştiril-
mesi, şahsiyet kazandırılması, kültürün kuşaktan
kuşağa aktarılması, aile fertleri için sosyal, kültü-
rel, psikolojik ahenk sağlanması, aile fertlerine
yuva olmak gibi oldukça önemli işlevleri yerine
getirmektedir.¹ Bu çok boyutlu önemine rağmen
günümüz tartışmalarında aile, çoğu zaman iki uç
yaklaşım arasında sıkışıp kalmış gibi görünmekte-
dir. Öyle ki bir taraftan hasretle anılan "kayıp altın
çağ"ın simgesi hâline getirilmekte, diğer taraftan
da bireysel özgürleşmenin önündeki geleneksel

yük olarak sunulabilmektedir. Oysa aile ne geç-
mişten kalan tozlu bir miras ne de modern ha-
yatın hızıyla yok olmaya mahkûm yüküdür. Bilakis
her dönem zamanının ruhuna uygun bir biçimde
kendini yeniden üreten oldukça canlı bir orga-
nizmadır. İçinde yaşadığımız kekremsi dünyada
aile etrafında kopan fırtınayı durdurmanın yolu,
öncelikle bu kurumu ve bu kurumun kapasitesini
doğru anlamaktan geçmektedir.

Gustav Mahler'in ifadesiyle küllere tapmak değil,
ateşi canlı tutmak demek olan gelenek; aileyi kut-
sallığın, sürekliliğin ve toplumsal düzenin taşıyı-
cısı olarak görmektedir. Her şeyin buharlaştığı bir
zamanın parçası olmak anlamına gelen modern-
lik ise aileyi, bireysel tercihlerin, müzakerenin ve
özerkliğin alanı hâline getirmektedir. İlk bakışta
bu iki yaklaşım birbirine zıt gibi görünmektedir.
Oysa gündelik hayatın iç içe geçmiş pratiği, bu
keskin ayrımı büyük ölçüde geçersiz kılmaktadır.
Geleneksel ailenin 'zincir'lerinden kurtulmaya ça-
lışan modern birey, ailesiyle bağlarını bütünüyle

1 Nirun, N. (1994). Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür. Atatürk Kültür Merkezi Yayını. s. 150.

koparmadan kendi özgür alanını inşa etmeye çalışmaktadır. Bu hengâmede aile kurumu değişime direnmekten ziyade, çoğu zaman değişimi kendi potasında eriterek varlığını sürdürmekte, kökü mazide bir atının feneri olmaya çalışmaktadır. Bu nedenle aileye ne geçmişin şimdi içindeki mevcudiyeti olan geleneğin dondurabileceği ne de modernitenin epistemik kırbacının buharlaştırabileceği bir yapı olarak bakılabilir, bakılmalıdır.

Bu yapının içinde yaşadığımız dönemde büyük bir dönüşüm yaşadığı kesin. Bu dönüşüm, Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernite" kavramsallaştırmasıyla daha da iyi anlaşılabilir. Bauman, *Akışkan Aşk* adlı çalışmasında çağdaş bireyin özgürlük ve özerklik arayışı ile aidiyet ve bağlanma ihtiyacı arasında sıkışıp kaldığını vurgulamaktadır. "*Bir insanın başka insanlarda insanlığı öldürerek hayatta kalmaya çalışması, kendi insanlığının ölümünden sonra hayatta kalmış olmasına bağlıdır*" diyen Bauman'a göre modern birey, kalıcı bağların beraberinde getirdiği sorumluluk ve riskten kaçınarak geçici, mesafeli ve kolayca terk edilebilir ilişkilere yönelmektedir. "Bağlanma cesareti" kavramı üzerinden Bauman, sevgi, dostluk ve aile gibi ilişkilerin sürdürülebilirliğinin ancak risk almak ve derin bağlar kurmayı göze alabilmekle mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda aile kurumunun varlığını ve etkisini sürdürebilmesinin yolu; anlamlı, kanaatkarlık ve sorumluluk temelli kutsal bağlara yatırım yapılmasından geçmektedir.² Hannah Arendt'in ifadesiyle, "*Dünya ne insanlar tarafından yaratıldığı için ne de insan sesi çınlıyor diye insanidir, yalnızca diyalog nesnesi olduğunda insani olur... Dünyada ve bizde olup biteni konuşarak insanileştiriyoruz ve bu konuşma içinde insan olmayı öğreniyoruz.*" Ulrich Beck'in kavramsallaştırmasına referansla 'Risk Toplumu'nun "Niteliksiz

adam"ları olan bizler, sorumluluk alma riskini yüce gönüllülükle üstlenmekle içinde yaşadığımız dünyanın gerilimini aşabiliriz.

Türkiye'de Aile Önemini Yitiriyor mu?

Türkiye bağlamında aile etrafında yaşanan dönüşüm, soyut teorik tartışmalardan ziyade somut toplumsal göstergeler üzerinden okunmayı gerektirmektedir. Son otuz yıla ait nicel veriler, aile kurumunun ne bütünüyle çözüldüğünü ne de donmuş bir gelenek olarak varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre hane halkı büyüklüğü 1980'lerde yaklaşık beş kişi düzeyindeyken 2023 itibarıyla üç kişinin altına düşmüş; kadınlar ve erkekler için ilk evlenme yaşı da belirgin biçimde yükselmiştir. Aynı dönemde kentleşme oranı yüzde 75'in üzerine çıkmış, üniversite mezunu genç nüfus tarihsel olarak en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. Buna karşın evlilik kurumu terk edilmemiş; boşanma oranlarındaki artış, evliliğin sona ermesinden çok evlilik içindeki beklentilerin, tahammül sınırlarının ve müzakere eşiklerinin değiştiğine işaret etmektedir. Bu gerçeklikle birlikte World Values Survey verileri, aileye atfedilen duygusal ve sembolik önemin güçlü biçimde devam ettiğini; ancak bireysel özerklik, yaşam tarzı tercihleri ve ahlaki karar alma süreçlerinde dini referansların kuşaklar arasında zayıfladığını da ortaya çıkarmıştır. **Bu tablo, Türkiye'de ailenin nicel olarak küçüldüğünü, ilişkisel olarak gevşediğini; ancak sembolik ve duygusal önemini korumaya devam ettiğini ortaya koymaktadır.**

Aslında Türkiye'nin yaşamış olduğu bu dönüşüm, 1980'li yıllardan itibaren hız kazanan teknolojik

² Bauman, Z. (2023). *Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinin Dayanıksızlığı*, Işık Ergüden, Alfa Yayınları.

gelişmeler ve bilgi toplumuna geçiş süreciyle de yakından ilişkilidir. Sanayi toplumundan post-endüstriyel topluma geçiş, yalnızca ekonomik altyapıyı değil, bu altyapıya etki eden toplumsal üstyapı kurumlarını da derinden etkilemiştir. Bunun arka planında toplumun daha düşük bir gelişim düzeyinden daha ileri bir düzeye doğru ilerlemesiyle aile kurumunun farklılaşmış ve karmaşık biçimler almış olması yatmaktadır.

Ayrıca aileyi yalnızca çözülme, zayıflama, çöküş veya gerilim üzerinden okumak, oldukça indirgemeci bir yaklaşımdır. Aile, toplumsallaştırma işlevi aracılığıyla değerlerin, inançların ve kültürel normların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayarak toplumsal sürekliliğin ve siyasi, kültürel ve dini yeniden üretimin temel zeminini oluşturmaktadır. Bu yönüyle birlik, bütünlük ve düzen fikrini besleyen; toplumsal meşruiyetin inşasında merkezi bir rol üstlenen din ile de yakın bir ilişki içerisinde. Değişim ve süreklilik içinde bu parametre varlığını koruyacak gibi görünmektedir. Subaşı'nın da ifade ettiği gibi, aile din ile birey arasındaki en önemli iletişim kanallarından biridir ve bu hat, büyük dinî organizasyonların kuşaklar boyunca sürekliliğini temin

etmektedir.⁴

Sonuç olarak aile kurumu, geleneksel, modern ve postmodern dönüşümler karşısında yok olmakta değil; aksine değişen toplumsal koşullara uyum sağlayarak yeni biçimler altında varlığını sürdürmektedir. Bu süreçte esas mesele, aileyi donmuş veya kalıplaşmış bir gelenek ya da aşılması gereken bir yük olarak görmek yerine, onun dönüşüm dinamiklerini doğru biçimde kavrayabilmektir. **Aileyi kavramak ise onu tarihin bir aralığına veya dönemine sabitlemekten değil; gelenek ile modernite arasındaki gerilimi taşıyan, çatışma, direniş ve uzlaşmayı aynı anda üreten canlı bir kurum olarak değerlendirmekten geçmektedir.** Aksi hâlde ailede yaşanan dönüşümler, yalnızca bireysel düzeyde değil; toplumsal bütünlük ve istikrar açısından da derin sorunlar üretme potansiyeli taşımaya devam edecektir. Ezcümle, gelenek ile modernite sarkacında aile ne sürekli gerilim üreten bir trafo ne de tarihin bir dönemine saplanması veya hapsedilmesi gereken bir değerdir. **O, insanın ve tarihin değişim ve süreklilik döngüsü içinde dini, millî, ahlaki ve estetik hayatın kaynağı ve 'irfan ocağı'dır ve öyle olmaya devam edecektir.**

3 Tekin, M. (2013). "Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu", Aile Sosyolojisi içinde, Ed.: K. Canatan ve E. Yıldırım. İstanbul: Açılım Kitap, 235-262.

4 Subaşı, N. (2014). "Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları", Aile Sosyolojisi Yazıları içinde, Ed.: Mustafa Aydın, İstanbul: Açılım Kitap, 103

Ezcümle, gelenek ile modernite sarkacında aile ne sürekli gerilim üreten bir trafo ne de tarihin bir dönemine saplanması veya hapsedilmesi gereken bir değerdir.

